

«Mui Nan» som skal gå mellom kinesiske hamner, blir levert i neste uke. Her er fartyet fotografert ved utrustningskaten. Den bygd for skipsreder Jørgen Krag, Oslo.

nomisk medansvar for den skyldige oftefelle, om omstøtelse av gaver gitt under okkupasjonen, muligens også ved beskrivelsen av villkårene forat en ervervsvirksomhet for fienden skal være straffbar. Her oppstår da i hvert enkelt tilfelle spørsmålet om skjerpelsen er i strid med Grunnloven, i så fall må bestemmelsen settes til side av domstolene. Det er imidlertid liten grunn til å gå inn på enkeltheter her, for de fleste av disse skjerpene er enten blitt opphevet senere, eller de spiller liten eller ingen rolle i praksis. Jeg skal derfor si meg med å nevne et punkt av prinsipiell betydning, som det har vært tvil om, nemlig det solidariske erstatningsansvar for NS-medlemmer for skade som partiet gjorde under okkupasjonen (f. eks. gjennom ulovlige bevilgninger eller arrestasjoner), som ble slått fast i landssvikanordningen og derfra er gått over i landssvikanordningen. De som skrev landssvikanordningen gikk ut fra at dette ansvaret var noe som fulgte allerede av våre vanlige erstatningsprinsipper etter den alminnelige regel at flere som har vært sammen om en skade, er solidarisk ansvarlige for erstatningen. Hvis en flokk har vært sammen om å begå overfall eller gjøre annen skade, er de solidarisk ansvarlige for skaden. Da må også alle som har vært med på å støtte det ulovlige parti være medansvarlig for skaden — det var tankgangen. Personlig har jeg vært av den oppfatning at våre tidligere erstatningsregler ikke kan strekkes så langt, og før den første sak om spørsmålet kom for Høyesterett høsten 1945, skrev jeg en artikkel i Sakførerbladet, der jeg redegjorde for mitt syn: Høyesterett godkjente imidlertid — med 8 mot 3 stemmer — det syn som forfatterne til landssvikanordningen hadde bygd på, og dermed ble det ikke spørsmål om tilbakevirkende kraft. Denne avgjørelse må en selvsagt bøyse seg for. Det hender jo ofte at det kan være delte meninger om hvordan en rettsregel er å forstå, og det er nettopp for å få en bindende avgjørelse på slike tvilsomme rettsproblemer at vi har domstolene med Høyesterett på toppen.

I praksis har dette erstatningsansvar for øvrig ikke fått så stor betydning som en opprinnelig skulle ha trodd. Slik som landssvikanordningen ledt fra først av var regelen at ansvaret skulle gjøres gjeldende fullt ut så langt den domfelte hadde midler. Og da den samiede skaden løp opp i flere hundre millioner kroner, altså mye mer enn den samiede NS-formue i landet, ville det i praksis ha betydning, som det ble uttrykt av den daværende direktør for Erstatningsdirektoratet, den nuværende forsvarsminister, at hvert eneste NS-medlem i virkeligheten var konkurs. Det ville f. eks. ha betydning at alle NS-bønder måtte gå fra sine gårder. De sosiale følger av en slik regel ville etter mitt

skjønnt vært meget uheldig. Men ansvaret ble lempet på allerede ved provisorisk anordning av 3. august 1945, som bestemte at ansvaret i hvert enkelt tilfelle skulle fastsettes til det domstolen finner rimelig under hensyn til domfeltes skyld og økonomiske forhold. På grunnlag av denne regel, som er opprettholdt i landssvikanloven, blir ansvaret som regel fastsatt med det for øye at det ikke skal gjøre det umulig for domfelte å fortsette sin næring, f. eks. som selvstendig gårdbruker. I virkeligheten har vist erstatningsansvaret liten praktisk betydning, kanskje bortsett fra folk med betydelig formue. Det er jo de samme momenter — skylden og de økonomiske forhold — som kommer i betraktning både ved fastsettelsen av boten og erstatningen, og hadde vi ikke hatt erstatningsregelen, ville nok det

som nu blir ilagt som erstatning som regel blitt ilagt som bot. Det avgjørende for domstolen er å finne fram til et samlet resultat som står i rimelig forhold til forgåelsen: hvordan beløpet blir fordelt mellom bot og erstatning er et mer teknisk spørsmål av underordnet interesse.

Etter mitt skjønnt hadde det vært like bra om landssvikanordningen ikke hadde vært gitt, at en i stedet bare hadde fått en regel om at det var adgang til å nedsette den ordinære straff for forræderhandlinger under okkupasjonen. Det hadde ikke betydning noen nevneverdig praktisk forskjell for oppgjøret, for de straffebestemmelser en trengte, hadde en fra før. Men en ville ha unngått de forskjellige tvilsspørsmål som anordningen gir grunnlag for og som i agitasjonen mot rettsoppgjøret er blitt utnyttet til det ytterste.

God tro

I forsvaret for de domfelte blir det ofte anført at selv om de har grepet feil har de vært i en god tro som må virke straffbefriende. Ser en nærmere på spørsmålet, viser det seg at det er tale om to nokså forskjellige ting som må holdes ut fra hverandre.

For det første kan meningen være at vedkommende har handlet i god hensikt, i troen på å gagne landet ved sin oppreden. I mange dommer blir den tiltaltes påstand om ideelle beveggrunner godtatt og det blir godskrevet ham som formildende moment under straffutmålingen. Men for selve straffbarheten er dette motiv uten betydning. Og den enkleste overlegning vil vise seg at slik må det være. Det samfunn som blir angrepet, må forsvare seg. NS gjorde opprør mot de lovlige myndigheter, det samme gjorde de som enkeltvis sluttet seg til fienden. Den som gjør opprør, gjør det ofte i beste mening; han mener at det nye system han kjemper for er bedre enn det gamle. Men han må

være klar over risikoen og kan ikke beklage seg om samfunnet slår igjen. Det er et utslag av samfunnets selvforsvar, uansett hvor tragisk konflikten mellom opprørernes ideelle trang og lovens bedømmelse er. Som en statsadvokat en gang fortalte meg at han pleide si i sin prosedyre i frontkjempesaker: «Ikke noen stat i verden som vil fortsette å bestå, kan rolig se på at dens unge menn trekker i fiendens uniform og kjemper på fiendens side — og det uten hensyn til hva motivet har vært». Eller om Høyesterett uttalte det i dommen over Quisling: «I et lands skjebnetime får kaos ikke rå». Når landets lovlige myndigheter tar opp kampen mot en overfallsmakt, kan ikke en enkelt person eller et enkelt parti si: «Dette er uklok politikk, vi velger å samarbeide med fienden på tross av storting og regjering». Skulle vårt land på ny komme opp i en kritisk situasjon som den 9. april, kan det være livsviktig at dette krav om nasjonal solidaritet og lojalitet mot de lovlige styremakter står tindrende klart for alle lag av folket, også de krigstær som står i opposisjon til Regjeringens politikk. Demokratiet gir hver mann rett til å øve innflytelse på statens styre ved hjelp av stemmeseddelen og annen politisk virksomhet. Men det krever til gjengjeld at han lojalt bøyer seg for loven og for de lovlige myndigheters vedtak i kraft av loven, selv om han ikke er enig i den kurs som blir valgt.

God tro blir imidlertid påberopt også i en annen betydning. Det blir — særlig fra NS-folk — hevdet at de ikke var klar over at de foretok seg noe straffbart. Jeg har ofte hørt det spørsmål: Når det selv innenfor Høyesterett var delte meninger om det var straffbart å stå som medlem av NS, kan en da bebreide oss alminnelige mennesker at vi ikke var klar over det? Til det kan det for det første svares at dissensen i Høyesterett bare gjaldt straffbarheten etter bestemmelsen om bistand til fienden; at medlemskap i NS var straffbart som medvirkning til angrep på statsforfatningen og — for tiden etter 22. januar 1942 — etter anordningen om medlemskap av januar 1942, har det vært enstemmig om. Oppgjøret har for såvidt juridisk sett en tredobbel forsvarsligning. En annen ting er likevel viktigere å fremheve. Den som slutter opp om en notorisk landsforræder med bevissthet at på både landets lovlige myndigheter og folkets store flertall misbilliger det på det alvorligste, han er ikke i noen god tro som loven beskytter om han tror at hans egen deltagelse er så ubetydelig at den går klar av straffeloven. Det er sikkert at mange NS-folk ikke hadde klart for seg at forholdet var straffbart. Men de aller fleste hadde nok en sterk følelse av at de kunne vente seg et oppgjør etterpå dersom Tyskland skulle tape krigen. Det hendte at avisene i okkupasjonstiden nevnte straffetruene fra London for å harsellere over dem. Når NS-folk flest ikke ofret mange tanker på denne side av saken, var det nok helst fordi de ikke for alvor regnet med at Tyskland skulle tape. Men den som balanserer på kanten av loven, må selv ta risikoen for at han faller ned på den gale siden. Jeg tror en lederartikkel i Pritt Folk for 16. mai 1940 gir et nokså godt uttrykk for innstillingen i de kretser under krigen. Den har overskriften «Loven» og vi. Her heter det bl. a.:

«VI NS-folk føler ikke ringeste solidaritet med de maktthavere som har drevet vårt folk ut i krig med Tyskland. Er vi landsforrædere? La oss ta denne anklage med ro. — Men lovligheten, sier du. A ja. Ethvert samfunnsystem skaper sine lover, og demokratiet har drevet iherdig med lov-

Del 2. Jørgen Andena
 Affeysvoren Lovdyg
 Norge 19. februar
 1949. Nr. 83
 Del toer også del 3.

givning i de herskende parti- og maktklitters interesse. — Hvordan kan noen tro at vi som har en nasjonalrevolusjonær innstilling, vi som vil en opprensning og utluftning i Norge — skulle la oss avvæpne av disse formaliteter? At vi skulle la oss stanse i vår kamp mot demokratiene av ærefrykt for noen ord som de samme demokrater har nedskrevet på en del papirark! — Vi skal samle Norge på ny og fullføre Harald Hårfages verk — på tross av alle de lover som partisystemet har kanonisert som heilige.»

Den gang var lovent altså bare «noen ord på en del papirark» som en ikke skulle la seg stanse av. Men det skulle ikke undre meg om den som har skrevet artikkelen hører til dem som i dag dyrt og hellig forstår at de ikke ante at NS var ulovlig og at de derfor iallfall har vært i god tro.

En lovbestemmelse som en i den senere tid ofte støter på i diskusjonen, er straffelovens § 139 som setter straff for den som unnlater «gjennom betimelig anmeldelse for vedkommende myndighet eller på annen måte» å søke avverget visse alvorlige forbrytelser som han vet er i gjære, deriblant landsforræderi. Det blir nu spurt: Hvis folk som Paal Berg, Erik Solem og andre forgrunnsfigurer virkelig mente i 1940 og 1941 at medlemskap i NS var straffbart som bistand til fienden, var det ikke da en forsømmelse straffbar etter § 139 at de ikke klart sa fra om dette?

En kunne kanskje nøye seg med å henvise til neste ledd i samme paragraf, som sier at unnlattelsen er straffri «såfremt avgerelsen ikke kunne skje uten å utsette ham selv, noen av hans nærmeste eller noen uskyldig for tiltale eller fare for liv, heder eller velferd». At en åpenlyse motarbeidelse av NS kunne utsette vedkommende både for tiltale og for fare for velferd, har vel noen hver eraring for. Men det riktige er antagelig å si at forutsetningen for avvergeplikten faller helt bort i en situasjon hvor selve den statsmakt som loven forutsetter at man i første rekke skal vende seg til, er i hendene på forbrytere, slik at åpenlyse forbrytelser daglig foregår for almenhetens øyne med «myndighetenes» beskyttelse. I en slik situasjon faller den naturlige begrensning for avvergeplikten bort. Det var nok også den alminnelige oppfatning under okkupasjonen at det var en frivillig sak i hvilken grad den enkelte aktivt ville gå inn for å motarbeide NS.

Men det er selvsagt riktig at det var de aller færreste som i 1940 eller 1941 hadde gjort seg opp noen nærmere mening om hvilke straffebestemmelser som kunne anvendes overfor Quisling selv og hans forskjellige medhjelpere, helt ned til de passive partimedlemmer. Straffelovens bestemmelser om forræderi og opprør fører normalt en nokså bortgjemt tilværelse. De blir ikke gjennomgått under det juridiske studium, og for mitt eget vedkommende må jeg innrømme at jeg aldri hadde studert dem i sammenheng før enn bortimot slutten av krigen. At folk flest, ikke gikk

Handelsforbundet og Okkupasjonshistorie
kerne og NS ikke først og fremst et
juridisk problem, men et moralsk.
Og her hadde folk flest nok med
den karakteristikk som lå i be-
tegnelsen av Quisling som en for-
ræder og hans parti som et for-
ræderparti, en karakteristikk som
også NS-folk var vel kjent med.
Spørsmålet om paragrafene ble
først aktuelt i det øyeblikk en tok
fatt på å forberede oppgjøret med
dem som sviktet.

Konklusjon

Det rettslige grunnlag for oppgjøret er etter min og de fleste kyndiges oppfatning solid nok, selv om det kan være tvil her og der i ytterkantene. Dermed er naturligvis

En allsidig vurdering av dette spørsmål ville forutsette en ny artikkelserie, og en kommer inn på me skjønsmessige vurderinger, hv meningene selvsagt kan være delte og gjerne blir farget av det tilfældige erfaringsmateriale som den enkelte sitter inne med. Her skal jeg nøye med å uttale som min egen oppfatning at vi i betraktning av de overordentlige vanskeligheter ikke har grunn til å være misfornøyd og at gjennomføringen, så langt jeg har kunnet følge den, stort sett har vært preget av både rettsinn og humanitet. En viss prosent feilgrep lar seg selvsagt ikke unngå ved noen form for utøvelse av menneskelig rettferdighet.

Det kan ikke være rimelig tvil om at Norge både folkerettslig og strafferettslig var i krig med Tyskland også etter kapitulasjonen i Norge. I sin proklamasjon av 7. juni gjorde konge og regjering det klart at kampen skulle fortsette utenfor landets grenser. Til sin disposisjon hadde Regjeringen hele handelsflåten og en del sjøstridskrefter; etter hvert bygde den opp en hærstyrke og et luftvåpen, og i den senere del av krigen ble også hjemmestyrkene utbygd som en del av forsvaret. Allerede utover sommeren og høsten 1940 utferdiget Regjeringen i London en rekke provisoriske anordninger som tok sikte på å regulere forholdene «under den nuværende krigstilstand» eller «så lenge Norge var i krig» uttrykksmåten varierer noe. Og både Quisling selv og tyskerne var fullt klar over situasjonen, selv om de talte minst mulig om den. I sin tale på Akershus 1. februar 1942 ved utnevnningen av den såkalte nasjonale i gjering, uttalte Quisling at det «var en oppgave for den nasjonale regjering, å slutte freden med Tyskland». Og tyskerne selv ga klart uttrykk for sitt syn da de arresterte våre offiserer og førte dem i krigsfangenskap til Tyskland.

Fra NS-hold er det i den senere tid lagt stor vekt på kapitulasjons- overenskomsten av 10. juni 1940 mellom oberstløytnant Roscher Nielsen på vegne av den norske overkommando, og representanter for den tyske overkommando. Det blir hevdet at denne overenskomst viser at krigen var forbi og at den norske regjering forpliktet seg til ikke å fortsette kampen. Det er unektelig nok så eiendommelig at avtalen ikke er påberopt av tyskerne under krigen hvis den kunne tillegges en slik betydning. Men tyskerne forsto nok bedre. Kapitulasjonsavtalen er en rent militær avtale om overgivelse av de norske styrker i Nord-Norge, den eneste del av landet hvor det fremdeles ble kjempet, ingen politisk avtale om forholdet mellom statene Tyskland og Norge. ~~Denne~~ vår grunnlov blir spørsmålet om krig og fred avgjort av Kongen i statsråd, ikke ved en avtale mellom militære overkommandoer. Om vi tenker oss at oberstløytnant Roscher Nielsen og representantene for den tyske overkommando hadde fått den selvsomme idé å under-

tegne en avtale som uttrykkelig fastslo at krigen var opphørt, ville det selvsagt ikke vært bindende for den norske regjering — og for øvrig heller ikke for den tyske. Spørsmålet om betydningen av kapitulasjonsoverenskomsten er på foranledning av forsvareren tatt opp til utførlig drøftelse i en høyesterettsdom av 6. mars 1948. Høyesterett fant det enstemmig utvilsomt

krigen ble, som det er blitt sagt, praktisk talt hele landets næringsliv og administrasjon spent foran den tyske krigsvogn. Derfor er det så viktig alltid å ha for øye den begrensning som ligger i at bare den utilbørlige bistand er straffbar.

Det kunne under krigen ofte være meningsforskjell blant nasjonalsinnede nordmenn om hvilken linje som burde følges overfor okkupasjonsmakten og NS. Og oppfatningen svingte ettersom fronten ble fastere og krigsinstillingen mer innarbeidet. Det som ble akseptert av den alminnelige mening eller iallfall av de toneangivende lag i 1940, ville kanskje blitt betraktet som et klart brudd på den nasjonale solidaritet i 1943 eller 1944. Det er derfor overordentlig vanskelig nu etterpå å trekke grensen mellom det tilbørlige og det utilbørlige samarbeid til enhver tid. Et viktig moment blir det standpunkt som de ansvarlige myndigheter tok til samarbeidet med tyskerne etter hvert som administrasjonen ble mer og mer nyordnet, overtok de parolleskapende organisasjoner innenfor Hjemmefronten en tilsvarende funksjon. Alle som har vært noe borte i rettsoppgjøret vet hvor vanskelig det er å trekke opp retningslinjer, f. eks. for behandlingen av det økonomiske samarbeid med fienden, som gjør rett og skjell til alle sider. At det her er plass for meningsforskjell, sier seg selv. Men en kan ikke av den grunn slå en strek over hele oppgjøret og la opplagte profitorer gå fri.

I en helt annen stilling står det politiske og militære samarbeid med fienden mot våre lovlige myndigheter og deres allierte. Her voldes ikke utilbørlighetsspørsmålet noen vanskelighet. At det er utilbørlig og rettsstridig å slutte seg til et forræderparti eller å bære våpen for fienden, kan en konstatere uten lange overveielser.

Og er bistanden til fienden først utilbørlig, rammes den uten hensyn til om den er stor eller liten, direkte eller indirekte, og uten hensyn til om den er idealistisk eller egoistisk motivert. Ved selve

Prof. J. Andenas - Del 3.

Oppgjøret
19. febr. 1949

En setning har å bliit borte:

popiret er for markent. Krigs-
popir! i bliket-

Angrep på statsforfatningen

Den annen hovedbestemmelse under oppgjøret er straffelovens § 98 om medvirkning til ulovlig forandring av statsforfatningen. I praksis blir denne bestemmelse ikke brukt svært ofte, som regel bare overfor de mer fremtredende ledere innenfor NS. På en måte synes jeg dette er prinsipielt uriktig, for nettopp den politiske nyordning var et sentralt punkt i partiets virksomhet, og dette forsøk på med makt å påtvinge folkets store flertall et forhatt politisk system, bidro sikkert like meget som selve samarbeidet med fienden til å skape den voidsomme reaksjon mot partiet. NS gjorde ingen hemmelighet av at det var partiets mål å avskaffe det bestående demokratiske forfatningssystem med politiske partier, storting og parlamentarisme, og erstatte det med en nasjonalsosialistisk førerstat. Og disse forandringene skulle ikke skje på den måte som Grunnloven foreskriver for forfatningsendringer, nemlig med 2/3 flertall i Stortinget, men ved hjelp av tyske bajonetter. At dette var en ulovlig forandring av statsforfatningen kan jeg ikke forstå at noen kunne være blind for, selv om han mente at det nye styre var bedre enn det gamle. Quisling og hans folk talte jo også med forkjærlighet om «den nasjonale revolusjon».

Straffelovens § 86 rammer altså den side av partiets virksomhet at det gjorde felles sak med fienden i kampen mot vår lovlige regjering, § 98 rammer den side av virksomheten at partiet ulovlig ville forandre statsforfatningen med fiendens hjelp. At § 98 rammer og

tilfelle enn den organiserte m scopplutning om fienden som k finne sted under en okkupasjon, at straffebestemmelsene derfor for stiv til at det er rimelig å vende dem i sin fulle strenghet alle småsynderne. (Det ser forten ut til at forfatteren av anoeningen ikke fullt ut har vært k over de muligheter til straffesettelse som forelå allerede et straffeloven.) Landssvikanordnngen åpnet adgang til å anvei bøtstraffer eller kortvarige frihe straffer selv om vilkårene for slik nedsettelse av den norm minsjesats ikke forelå etter straffelovens bestemmelser, den ga : gang til å anvende begrenset rettelhetstap istedenfor fullstendig tilltap etter anordningen av 1942, den åpnet mulighet for helt å fi for straff i visse tilfelle, nemlig i handlingen var foretatt under tv eller av en person under 18 videre overfor en NS-mann senere har innlagt seg fortjene ved handling til gagn for landet, overfor den som bare har delt som arbeider eller underord funksjonær ved utføring av erve virksomhet for fienden.

På visse punkter skjerpet im lertid landssvikanordningen de tligere regler. Det gjelder såle bestemmelsene om inndragning, minstesats for bøtstraff, om p

skytelsesforening blandet seg i kusjonen. Den sier at den pripielt ikke er tilhenger av revej, men den må frarå et forbud den nu anvendte jaktform, fordi ikke fins andre og bedre måte avlive reven på. Bøndene er c stort sett tilhengere av jakten, reven er en av deres verste fiend.

Revejakten utgjør et sterkt i slag i livet på landet i Engla. Med sinne røde jakttrakter se de tallrike grupper av revejegerlystige preg på det engelske vinlandskap når de holder sine ja stevner.